

УДК 61 (092) Д 50

М.С. Скрипніков, О.М. Проніна, Ю.О. Максимук, Є.В. Мокляк, С.І. Данильченко

ДІЯЛЬНІСТЬ І ПАТРІОТИЗМ М.І. ПИРОГОВА НА ТЕАТРІ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ У КРИМУ (до 150-річчя цих подій)

Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава)

поранених, а перший хірург усієї держави, європейська знаменитість М.І. Пирогов повинен був просити, ніби милостиню, щоб його послали до театру військових дій. Пирогов у супроводі хірургів А.Л. Оберміллера, В.С. Сохранічева і старшого фельдшера Калашнікова з великими труднощами 12 листопада 1854 року прибув у Севастополь. Про організацію і готовність медичної служби можна зробити висновок з враження вченого під час дороги: "Я ніколи не забуду мого першого від'їзду у Севастополь: це було у пізню осінь 1854 року. Уся дорога від Бахчисарая протягом 30 верст була загроможжена транспортом поранених, гармат і фуражу. Дощ лив як із відра; хворі і між них ампутовані лежали по два і по три на підводах, стогнали і тремтіли від сирості; і люди, і тварини ледве рухалися у грязі до колін; падаль валялась на кожному кроці...". По дорозі Пирогову прийшлося залишити внаслідок "підводокрушення" свій тарантас з медикаментами, купленими для поранених, і фельдшера Калашнікова. У Севастополі Пирогов і його супутники розташувалися у двох кімнатах на бастіоні № 4 північної сторони. Через декілька днів прибули ще 4 лікарі. Щоденно всі вони восьмеро уранці на козацьких конях виїжджали до місця роботи. Увечері збиралися разом і ділилися враженнями. Роботи було багато. Пирогов зустрів велику кількість поранених, котрі сюди поступили після бою під Інкерманом 24 жовтня. Через 18 днів після бою Пирогов застав більше 2000 поранених, що лежали у тісноті на брудних матрацах. Серед них було більше 100 поранених, яким не було надано жодної лікарської допомоги, а вони потребували хірургічної допомоги зразу ж після поранення. Тому у своїх листах з Севастополя Пирогов різко негативно характеризував

13 листопада 2005 року минуло 195 років з дня народження видатного хірурга і анатома, талановитого педагога і активного громадського діяча Миколи Івановича Пирогова. У його творчому шляху і діяльності досі була менше відображеною особиста героїчна участь у Кримській війні 1854-1855 років. Саме цьому періоду його діяльності присвячуємо цю статтю. 18 квітня 1854 року Англія і Франція оголосили війну Росії. Ворожий флот висадив десант у Криму, обложив Севастополь і у вересні почав його бомбардувати. Пирогов, керуючись найвищими патріотичними спонуканнями, подав клопотання про відрядження його до театру військових дій. Він хотів використати всі свої сили і знання для користі армії на бойовому полі. Це бажання повинно було б заслужувати вслякої поваги і заохочення, але не зустріло належної поваги у правлячих колах. Проходив час, у Севастополі гинули тисячі

головнокомандуючого А.С.Меншикова за його байдужість до такого стану. У Севастополі було два головних перев'язочних пункти. Головний перев'язочний пункт розміщувався у домі Благородного зібрання. Тут працював Пирогов, його лікарі і сестри. Посередині дому у Головному залі були розміщені ліжка для ампутування. У лівій кімнаті розмістили операційну, а у правій — обслуговуючий персонал. Слідом за Пироговим до Севастополя прибув Е.В.Каде, який під його керівництвом надавав допомогу пораненим у період оборони. Помічником Пирогова був також Л.А.Беккерс, який тут отримав достатній хірургічний досвід. Разом з Пироговим протягом 6 місяців у Севастополі перебував і О.Л.Оберміллер. З самого початку своєї діяльності у Севастополі Пирогов приділяв головну увагу питанням організації медичної допомоги. У військово-польових лазаретах він створив окремі відділення для заражених "госпітальними міазмами", і окремі для поранених, уражених піємією і рожею. Це дозволило зменшити кількість раневих ускладнень у хірургічних палатах. У грудні Пирогов виїхав у Сімферополь для зустрічі першого загону групи сестер милосердя Хрестовоздвиженської общини. Пирогов чекав їх з нетерпінням і був переконаний, що присутність охайно одягнених жінок зіграє велику роль на полі бою і у госпіталях. З виключною самовідданістю сестри приймалися доглядати за пораненими. Частина з них працювала у перев'язочних і операційних, деякі доглядали хворих, роздавали вино і цукор. Пирогов уперше у Севастополі, відправляючи транспорт з пораненими, виділив транспортний відділ сестер на чолі з Бакуніною, яка після падіння Севастополя, звідки вона вийшла останньою, була призначена сестрою-настоятельницею общини. Пізніше вона взяла участь і у російсько-турецькій війні 1877 – 1878 рр. у якості числа загону Червоного Хреста на Кавказі. У січні-лютому 1855 року ще прибуло три загони сестер милосердя з цієї ж общини. Пирогов захищав ідею введення сестер у військові госпіталі. Тут допомога і праця сестер виявилась неоціненною. Стоячи у калюжах на колінах перед хворими, наші жінки надава-

ли посильну допомогу, яка їм самим була необхідна. Так працювали вони удень і вночі. У сирі, темні ночі ці жінки ще чергували, і, не зважаючи на свою стомленість, не засинали ні на хвилину, і все це під мокрими наскрізь палатками. І всі такі зверхлюдські зусилля жінки переносили без найменшого нарікання, зі спокійною самовідданістю і покірністю. Пирогов періодично виїжджав у Бахчисарай та інші міста. У січні 1855 року Пирогов перейшов на Південну сторону. Тут він ознайомився з головним перев'язочним пунктом, що знаходився у Дворянському зібранні. Завідування Пирогов узяв на себе. Він звернув увагу, що в одному приміщенні залишалися видужуючі і безнадійні, легкі і важкохворі. Поранені, уражені гангrenoю, знаходились у тому ж приміщенні, в яких інших оперували. Пирогов розпорядився звільнити Дворянське зібрання, розселити потерпілих, виділити окремо уражених гангrenoю, оперованих і хворих. З цією метою згідно вказівки вченого були організовані відділення для госпіталізації поранених у Миколаївській батареї і у приватних домах Гуціна і Орловського. Тут на Південній стороні під час великого надходження поранених Пирогов уперше в історії військово-польової хірургії здійснив свій принцип сортування поранених, що є основою сучасної військової медицини. Введення сортування знаменувало собою новий етап у розвитку системи надання допомоги пораненим, тому що дозволяло своєчасно надати лікарську допомогу категорії поранених, котрі у ній дійсно мали потребу у першу чергу. При цьому повністю використовувався лікарський персонал. Пирогов розрізняв чотири головні категорії поранених. До першої відносились смертельно поранені, безнадійність стану яких для лікаря була очевидною. Ця категорія вимагала лише догляду і утішання. До другої категорії відносились поранені, котрим була необхідна невідкладна хірургічна допомога тут же на перев'язочних пунктах; від часу надання допомоги цим хворим залежало їхнє життя. До третьої категорії відносились поранені, яким можна було надавати хірургічну допомогу і в наступні дні. Їм потрібна була перев'язка, харчування, догляд; вони підля-

гали евакуації у медичні установи, віддалені від місця бою. І, нарешті, до четвертої групи відносились легко поранені, котрі після перев'язки відправлялись на бастіони. При цій системі сортування Пирогову удавалось повноцінно обслуговувати велику кількість поранених, забезпечувати їх, у залежності від важкості поранень, своєчасною і раціональною медичною допомогою. У своїх спогадах вчений з гордістю висловлює свою ідею сортування поранених. У дні героїчної оборони Севастополя Пирогов намагався якомога збільшити пропускну здатність перев'язочних пунктів. Це йому удавалось завдяки чіткому розподілу обов'язків між лікарями. Пирогов був дуже незадоволений неорганізованістю і нерішучістю військового начальства, якому підкорялася медична служба. Причини, що утруднювали роботу, часто легко усувалися. Пирогов моментами впадав у зневіру, заявляючи про те, що йому у Севастополі більше робити нічого. Побоювання Пирогова були не без підстав. У квітні 1855 року Севастополь був підданий протягом кількох днів виключно жорсткому бомбардуванню, госпіталі Південної сторони переповнились, почалася евакуація поранених на Північну сторону, розташовуючи їх у палатках, а інколи просто на землі або на промоклих матрацах. Безрукі, безногі, поранені тонули в грязі і гинули. Пирогов дійшов висновку, що йому сприяла у роботі повна незалежність. Він міг, не рахуючись зі сходишками службової ієрархії, відверто вимагати, відверто виражати своє обурення і, не бентежачись, втілювати у життя свої плани будь-якими методами. Крім лікарів з Петербурга, у Севастополі навколо Пирогова згуртувалася група лікарів, котрі вбачали в його особі не лише умілого оператора, організатора і адміністратора, але і невтомного трудівника, високогуманного лікаря, який своїм особистим прикладом пробуджував ентузіазм у молоді, що його оточувала. Севастопольський період діяльності Пирогова свідчить про те, що він як лікар і хірург віддавав усі сили і знання врятуванню поранених захисників Севастополя. Хірургічна діяльність Пирогова і його групи там була надзвичайно великою. За 12 місяців було зроблено до 10000 великих операцій, до того

ж усі з застосуванням загального знеболення. Були використані перші у світі за обсягом застосування гіпсові пов'язки як для лікування, так і для транспортування поранених. Це дозволило також широко застосувати резекцію суглобів. У всій діяльності Пирогова у Севастопольський період є: організація допомоги пораненим, організація раціонального обслуговування, їх сортування, організація постачання і евакуації. У боротьбі з ускладненнями ран — "госпітальними міазмами" — Пирогов випробовував принцип розподілу "розсіювання" поранених. На бастіонах Севастополя Пирогов виступив як найвидатніший організатор, рівного якому ще не було в історії військової всесвітньої медицини. Він не обмежувався наданням медичної допомоги пораненим і хворим. Микола Іванович залучав лікарів і медичних сестер до організаційної роботи, до боротьби всіма методами. Своєю діяльністю вони розкривали вади, які перешкоджали правильному обслуговуванню поранених і хворих. Така роль Пирогова не могла бути байдужою медичним чиновникам армії і командуванню. У севастопольські дні Пирогов часто писав листи дружині, у яких ділився усіма враженнями, переживаннями, radoщами і негараздами. Ці листи з Криму мали глибокий суспільний інтерес. У них дана характеристика тих подій, свідком яких він був. У цих листах ми бачимо приклад поєднання великого вченого і високогуманного лікаря, який працював цілодобово, проявляючи небувалий героїзм. Він не думає за своє особисте благополуччя, хоч можливість померти зростає... до 36400 разів на добу (кількість ворожих пострілів). У листах Пирогов торкається питань лікарського обов'язку, моралі, любові до Батьківщини, котрі хвилюють кожну людину. Ці листи опубліковані, їх із захопленням будуть читати лікарі багатьох поколінь. Ще одна характерна риса всієї діяльності Пирогова під час військових дій у Криму — це його патріотизм, що проявлявся на кожному його кроці буквально в усьому: у його переживаннях за долю Севастополя, за Батьківщину, у безсонних ночах, проведених біля операційного столу, у самовідданій праці і у особистому героїзмі, у вірі в успіх.

Стаття надійшла 14.11.2005 р.